

nünk, amelyre ha figyelünk, lassan, eleinte szinte észrevétlenül kibontakozik bennünk, életünk ép egésze, és egyszer csak azt vesszük észre, hogy egyre jobban magunkra találunk, hogy alkotó emberekké válunk, nagyszerű ötleteink születnek, s hogy olyan gondolataink, meglátásaink támadnak, amelyek számunkra is meglepőek, és nem egyszer később beigazolódnak, hogy igazak.

Az emberi öntudaténál magasabb értelem ma is áthatja a Világegyetemet. A Naprendszer szülő ősködben benne rejtett a tudás, hogyan hozza létre az életet, az emberi értelmet a Földön. A fűszálban benne rejlik a tudás, hogyan kell a szervetlen anyagból fűszálat építeni. Minden élőlény a kozmikus értelem olyan kifinomult szervezete, amely alkalmas a kozmikus értelem megvalósítására, testet öltésére. Ez a kozmikus értelem tudja, hogyan kell a fa magjából hatalmas fát építeni. Ez a kozmikus értelem tudja, hogyan bontakoztathatjuk ki igazi életünket. A természetes, magasabb értelem ma is ott rejlik az emberben, szervezetünkben, megfogant petesejtéből magzattá, majd felnőtté serdülésünkben. A természetes értelem tudja, hogyan virágoztathatjuk fel életünket. Ott él bennünk a teljes, végtelen, felemelő kozmikus értelem, csak felé kell fordulnunk, figyelmünkkel meg kell ajándékoznunk, és akkor eleven csodaerővé válik bennünk!

A józan ész felfedezése

A józan ész nem más, mint az elfogulatlan, tiszta, világos gondolkodás. Ha elfogulatlan, akkor nem vonja el a figyelmét semmilyen részlet, nem tüntet ki valós érdeménél jobban semmit és senkit, vagyis mindent a valós érdemei szerint értékeli, a valóság az irányadó, nem a kisebb szempontok. Czuczor Gergely-Fogarasi János „A magyar nyelv szótára” (1999) szerint az „elfogulatlan” jelentése: „részrehajlatlan, előszeretettel nélküli, semmi vonzalom által félre nem vezetett, kedvezésre nem hajló”. Az elfogultság: „lelki állapot, az ítélő tehetség hibája vagy hiánya”.

A józan ész tiszta gondolkodás. Tiszta, mint az ég, tiszta, vagyis képes az egészet áttekinteni, ráadásul teljes mélységéig. Amíg a világkép az egész emberi tudás sűrített, kristályos és használható

alakban, addig a józan ész az az eszköz, amellyel ez a világgép létrehozható, alkalmazható és szükség esetén tovább fejleszthető. A józan ész nem borítja homályba a sötétség, nem homályosítja el a köd, nem fedi el felhő: tiszta. A józan ész olyan, mint a tiszta ég, amelyben az igazság fényre derül. A józan ész az ég mibenlétéhez hasonló gondolkodás. Az egészet világítja meg, az egészet teszi láthatóvá. Feltárja az egészet, eközben a fontos részleteket figyelembe veszi, de ez nem vonja el figyelmét a többi fontos részlettől, és magától az egésztől. A józan ész tehát az egészlátás, az igazság-látás képessége. Felülemelkedik a kisszerű szemponatokon, mert nem a kisszerű részletek más részletek fölé tülekvése, hanem maga az egész, a teljes igazság érdekli.

A józan ésszel történő gondolkodás ellentéte a részrehajló gondolkodás. Nyelvünk logikája szerint a magyar ember csak akkor veszi el elfogulatlanságát, ha részeg. A részrehajló a pillanatnyi szempontok, a rész iránt elfogult.

Minden olyan eszmerendszer ami kiindul egy alapállításból, amit mindenáron megkövetel, függetlenül attól, igaz-e vagy sem, részrehajló gondolkodás. S ha ezt teszi, akkor nem is kíváncsi rá, hogy igaz-e a feltevése vagy sem. Furcsamód, az ilyen részrehajló gondolkodás mint irányzat mégis megköveteli, hogy mindenki igaznak tekintse. Ez pedig olyan, mintha egy ember kijelentené, hogy mindent, amit ő mond, el kell fogadni igaznak, és minden, amit mindenki más mond, az eleve nem igaz, valótlan. Megfordul az ember fejében, hogy miért jó az valakinek, ha nem tudja, hogy mi az igazság? És ha már nem tudja, miért formál mégis igényt arra, hogy mások igaznak tekintsék, amikor ő maga sem veszi fontolóra, hogy igazat mond-e vagy sem?

Képességünk az elfogulatlan gondolkodásra természetadta kincs. Az elfogult gondolkodás visszaélés a képességeinkkel. A tiszta, világos, elfogulatlan, előítélet-mentes gondolkodás az emberiség régi eszménye. Thomas Stanley „A filozófia története” (1731, 250) című munkájában azt írja: a Magos-ok (az ókori mágusok) „pártfogolás és előítéletek nélkül dolgoztak”. Az ókori Médiában a mazdaizmus (a bölcsesség szeretete) eszmerendszerének lényege „a fenséges egyszerűség és az abszolút tisztaság” – írja Zénaide A. Ragozin (Media, Babylon and Persia. London,

1889, 103). Az elfogult gondolkodás lealacsonyítja azt, aki elköveti.

A tudomány nem egy szempontból különb a hétköznapi gondolkodásban alkalmazott logikánál. Jóval elmélyültebb, rendszerebb, körültekintőbb, pontosabb, mint ahogy az ember a mindennapi ügyeiben rendszerint gondolkodik, és matematikailag is kidolgozott. De a józan ész alatt ebben a könyvben nem a manapság szokásos hétköznapi gondolkodást értjük. A józan ész ugyanis mindig megvolt az emberben, tehát nem köthetjük a mai, fogyasztói társadalomra jellemző gondolkodási szokásokhoz. Mi a józan ész? A józan ész meglátásunk szerint maga a Homo Sapiens képessége az elfogulatlan, tiszta logikus gondolkodásra. Tény, hogy a legtöbb ember születési adottságainál fogva képes elfogulatlanul és logikusan gondolkodni. Az emberiségben remélhetően mindig lesz elegendően sok ember, akikben ez a képesség együttesen olyan mértékű, amely elegendő az emberiség fennmaradásához és rendeltetése betöltéséhez. A józan ész természetadta képesség a megismerésre, a megértésre, annak megértésére, mit kell tennie az embernek, az emberiségnek. Röviden: a józan ész az a képesség, amivel az ember minden helyzetben helyt tud állni. Ez pedig azt jelenti, hogy a józan ész az emberiség minden körülmények közötti fennmaradásának biztosítója. Továbbá, a józan ész a végső biztosíték arra, hogy az emberiség képessé váljon ügyének valóra váltására, természetadta megbízatása teljesítésére. S ha így van, akkor az emberiségnek nemcsak a tudományos, hanem a józan, tiszta ész is ápolnia, gondoznia, fejlesztenie kell – ahelyett, hogy lenézne.

Melyek a józan ész előnyei a mai tudományos gondolkodáshoz képest?

A tiszta, elfogulatlan, józan ész a tudományos gondolkodás alapja. A józan ész ellentéte a befolyásolt, előítéletes, részrehajló gondolkodás, amely előírt végeredményt akar utólag ésszerű színben feltüntetni. A tudományos gondolkodás nem más, mint a logikus gondolkodás módszeres alkalmazása, a tudományos módszernek megfelelően. A tudományos módszer pedig alapvetően a tapasztalatból és a felismert összefüggésekből kialakított egységes tudás módszeres szélesítése és

elmélyítése, beleértve a felismert törvények matematikai megfogalmazását. Mivel azonban a tapasztalat a természeti adottságok érzékszervi megismerésén alapszik, és a Természet alapvetően logikus, a logikával megérthető, ezért a tudományos gondolkodásnak nemcsak az alapja, de a lényege is a logikában rejlik.

Az a kíváncsiság, a mindenre rákérdezés, ami a kisgyermeket jellemzi, a Természetből fakad. Ez a képesség azonban a felnőttben is megmarad, még ha lappangva is. A tisztázásra képes, elfogulatlan ész képes olyan egyszerű, olyan mélyreható kérdéseket feltenni, amelyek a részletekkel teletömött tudatú tudós figyelmét elkerülik. Minél több részlet-tudás esik figyelmünk útjába, tekintetünk tisztázó ereje annál többfelé ágazik szét, annál többféle kötődésre tehet szert, és így elfogulatlan, minden külső befolyástól mentes átható, mélyreható erejét annál nagyobb mértékben veszítheti el. Így fordulhat elő, hogy a fától nem látjuk az erdőt. Minél jobban beleássa magát egy tudós egy témába, annál mélyebb kötődések alakulhatnak ki, annál inkább nőhet elfogultsága. A legtöbb tudós érdeklődése kimondottan szakmai irányú, az adott kérdésre irányul, és így egyrészt nem áll módjában az amúgyis legtöbbször rejtett, közvetett és többszörösen közvetett feltevések és elő-feltevések utáni nyomozás, másrészt ha tehetné is, elkerülné, mert ez nem könnyű feladat, és különben is elmélyült érdeklődést és jártasságot is igényel. Így aztán a tudomány előfeltevéseivel együtt bejáratottsága növekedésével a materializmus alapfeltevése is egyre mélyebben rögzül a legtöbb kutató szemléletében.

A tudományos kutatás szükségképpen előzetes feltevéseken alapul, és ha ezek nem tudatosodnak, könnyen dogmává válhatnak, illetve kizárhatnak egyes kérdéseket, feltevéseket a vizsgálatok lehetséges köréből. A kizárás legtöbbször jogos, jól megalapozott lehet a tudomány esetében, de kizárásra kerülhetnek olyan kérdések is, amelyek a tudomány fejlődése során később felülvizsgálatra szorulnak. S ha ezek már hosszú ideje megcsontosodottan kizártak, ha valóságos tabuk képződtek belőlük, akkor előfordulhat, hogy ezeket a tabukat is felül kell vizsgálni. És mivel a kutatók többsége érzelmileg kötődik munkájához, szükségképpen érzelmileg kötődik a velejáró, különösen a nem is tudatosodott feltevésekhez, dogmákhoz és tabukhoz. Így fejlődik ki a tudományos elfogultságok egész rendszere, amelynek elemei között

az ezeket az elemeket összekapcsoló gondolatmenetek megerősödnek, feltételes vagy feltétlen reflex-szé válnak, összetartozva egymás beidegzettségét is támogatják, és együttesen még nagyobb súlyt képviselnek. Minél több a tudományos tabu, minél erősebb a tudományos elvárás bizonyos tantételek láthatatlanban történő elfogadása iránt, minél több a tudományos dogma, minél több a tiltott kérdés, annál merevebb a tudományos gondolkodás. Így fordulhat elő, hogy a vaskalapos gondolkodás nem veszi észre, hogy „a császár meztelen”. Miután a tudomány a tudás olyan rendkívül sok részletet tartalmazó rendszerét építette ki, amelyet egy ember sem tekinthet át minden részletében, ezért *alapvető a tudományos tisztánlátás biztosítása érdekében is, hogy újra és újra elfogulatlan, tiszta elmék rákérdessenek olyan alapkérdésekre, alapfeltevésekre, amelyek eddig még nem merültek fel, vagy amelyek tiltott kérdésnek, tabunak számítanak.*

Az elmúlt évtizedekben a tudományos gondolkodást egyre több manipuláló társadalmi hatás és ezért egyre több kritika éri (lásd például Kuhn: A tudományos forradalmak szerkezete (1961) c. könyvét, vagy „Criticism of science”, Wikipedia). Tény, hogy a mai állapotok között a tudományos gondolkodásra is egyre jobban jellemző a materializmus. Ha jól meggondoljuk, a materializmust nem lehet elfogulatlannak tartani. A materializmus ugyanis végleges érvényűnek tekinti saját materialista alapfeltevését. A materializmus a kritikai, logikai, tudományos megfontolást félretéve túllép eredeti, egyébként rendkívül tágas illetékességi körén (az anyagot vizsgáló tudományokon), és egyetemes érvényre formál igényt. Egy világgép ugyanis nem lehet lényegében csonka, kiegyensúlyozatlan, hiányos. Egy világgép valójában csak akkor nevezhető világgépnek, ha valóban az egész világról ad képet. Ha egy háromtornyú épületről valaki azt mondja, hogy egytornyú, és nem is lehet más, akkor nem adott helytálló képet az épület tornyainak számáról. Egy ennyire valótlan nézetre nem lehet a jövőnket építeni.

A csórlátás világgépként feltüntetése két alapvető hibát jelent egyszerre. Világgépünk annyira alapvető az emberiség, a tudomány, a társadalom és egyéni életünk számára, hogy nem hagyhatjuk figyelmen kívül alapvetően csonka vagy egész voltát. Ha a világgép csonka, betegség lehet a következménye a tu-

domány, a társadalom, és egyéni életünk számára egyaránt. A materialista világkép kiépítése során minden kulcsfontosságú logikai lépésnél – például a Világegyetem keletkezésénél, az élet keletkezésénél, a tudat eredeténél, az ember eredeténél – vagy véletlennel magyaráz, vagy tisztázatlanul hagyja a kérdést. Így például P. W. Atkins „Teremtés” c. könyvében (Atkins 1987) a véletlent hívja segítségül például az Univerzum keletkezéséhez, a kölcsönhatások erősségének beállításához, az élet kialakulásához, a molekulák energiafelvételéhez, az agyi áramkörök kialakulásához. Úgy gondolom, nemcsak az, hogy a materializmus végleges érvényűnek tekinti kiindulópontját, de a véletlenre támaszkodás túlságosan nagy mértéke épp a kulcskérdésekben is jelzi a materializmus megalapozatlanságát.

Mivel a józan ész maga a Természet adta, ezért képes a Természet, vagyis az egész valóság megismerésére. Ameddig őrzi a józan ész elfogulatlanságát, addig képes az egészeztől átfogó, a valóságnak megfelelő kép alkotására. Ha elveszti elfogulatlanságát, nem józan ész többé, hanem elfogult gondolkodás, s talán valóban hasonlítható a részeg ember gondolkodásához, vagy ahhoz, amikor egy ember megrészegül a saját gondolatától, igaznak véli azt, és nem érzi szükségét a további, elfogulatlan vizsgálatnak. Az önmaga gondolatától megittasodott ember gondolkodása valósággal megrészegült, azaz megmérgeződött, mert elvesztette tisztánlátását, kritikai érzéke meggyengült, s ami kívül marad pillanatnyi látókörén, azt nemlétezőnek tekinti annak ellenére, hogy létező valóságról van szó. Az elfogulatlanság tehát a helytálló gondolkodás alapkövetelménye akkor is, ha nyitottsággal jár, és így egyes kérdéseket, különösen az alapkérdéseket, bizonyos értelemben nyitva hagy. A józan ész tehát képesség az egyetemes megismerésre és megértésre, az egész Természet lényegének megismerésére. S ha ez így van, akkor a józan ész képes arra, amire a mai tudomány nem képes, arra, hogy *lényegében teljes képet alkosson a Természetről, a Világegyetemről*. A józan ész sokoldalú, átfogó, mint maga az élet, hiszen az élet szükségletei, igényei fejlesztették ki. Ezzel szemben a fizikai szemlélet túlsúlyra rányomja a bélyegét az egész mai tudományos gondolkodásra.

A józan ész természetadta képességének érvényre jutását segíti az emberiség egész élete alatt szerzett tapasztalatok és felismerések

összegzése. Ezzel szemben a modern tudomány mindössze néhány száz éves múltra tekinthet vissza, és ráadásul nem az egész emberiség, csak a tudomány áramába bekerült tudósok tapasztalatait és felismeréseit összegzi. A józan ész tehát jóval nagyobb időszakra és jóval több ember tapasztalatára és logikájára épít, mint a tudomány. Igaz, nem minden a mennyiség, mert a minőség talán még fontosabb. De hozzá kell tennem: a józan észben az ember természetadta képessége nyilvánul meg az elfogulatlan és logikus gondolkodásra. A Természet pedig maga a valóság, s a tudománynak szükségképpen nyitottnak kell lennie a Természet minél valóságosabb és minél teljesebb megismerésére. Az új megközelítések kidolgozásában a józan ész különösen megkerülhetetlen.

A józan ész jelentőségének felismerése forradalmat indíthat be a közgondolkodásban. A mai fogyasztói világ egyre inkább előre elkészített „attitűdök”, kívülről irányított hozzáállások elfogadására készíti a modern embert. Egy ilyen világban az emberi értelem képességeit saját maga sem értékeli eléggé. A józan ész mibenlétének megértése beindíthatja az értelem újjászületését. Az emberi értelem visszanyerheti önbizalmát, feltápászkodhat mai, levert állapotából, és magára találva betöltheti rendeltetését, elindulhat afelé, hogy biztosítsa az emberiség magára találását, az emberiség sorsának kiteljesítését.

Hozzá kell tegyük, mi a józan észet egyetemes képességként fogtuk fel, s vele szemben vitapartnerként a mai állapotokat tükröző tudományos gondolkodást állítottuk. Erre, úgy véljük, feltétlenül szükség van ahhoz, hogy a józan ész jelentőségét a mai ember felfogja. De ha ezt sikerült érzékeltetni, ezután már azt is látnunk kell: az egyetemes, eszményi tudomány, az emberiség egész életében betöltött szerepét és feladatát tekintve, elutasítja az elfogult gondolkodást, elutasítja a logika feladását, különösen a legfontosabb kérdésekben, a világszemlélet kulcskérdéseiben. Az egyetemes tudományos gondolkodás az egyetemes józan ész kikristályosodott formája, a leghatékonyabb megismerési és tapasztalati eszközök bevonásával, beleértve a matematikát, a kísérleti berendezéseket, a logika minél teljesebb alkalmazását. Hosszú távon tehát az egyetemes józan ész és az egyetemes tudományos gondolkodás egymással egyre nagyobb összhangban társa és kiegészítője lehet egymásnak. Mindazt, amit a tudományos